

**Праблема зямлі, радзімы, народа ў творах
Якуба Коласа “Новая зямля” і Ніла Гілевіча “Родныя дзеці”**

“Новая зямля” Якуба Коласа і “Родныя дзеці” Ніла Гілевіча з’яўляюцца неардынарнымі творамі ў беларускай літаратуры. Яны валодаюць багатай эстэтычнай памяццю і ўвасабляюць мастацкія каштоўнасці нацыянальнага і агульначалавечага значэння. Па сваім змесце, жанравай форме і мастацкіх прыёмах “Новая зямля” і “Родныя дзеці” – шматгранныя і шматпланавыя творы з шырокім дыяпазінам ахопу народнага жыцця. У іх адлюстраваны многія адвечныя агульначалавечыя праблемы – радзіма і народ, зямля і праца, жыццё і смерць, гісторыя і сучаснасць, чалавек і прырода, народная мараль і інш. Калі “Новая зямля” Якуба Коласа лічыцца “энцыклапедыяй сялянскага жыцця”, то раман “Родныя дзеці” Ніла Гілевіча можна па праву назваць “энцыклапедыяй сучаснага жыцця”. У абодвух творах шырока, усеахопна, у дэталі і падрабязнасцях намалявана жыццё селяніна, яго побыт, асяроддзе, клопаты, раскрыты нацыянальны характар беларусаў.

Якуб Колас пераканальна паказвае як уціск, няпэўнасць і бесперспектыўнасць прымушаюць яго герояў імкнуцца набыць уласную зямлю як гарант незалежнасці, годнасці, асабістай ініцыятыўнасці. Гэта думка гучыць у наступных радках:

Купіць зямлю, прыдбаць свой кут,
Каб з панскіх выпутацца пут,
І там зажыць сабе нанова:
Свая зямля – вось што аснова! [2, с. 59]

Як слушна адзначае М.І. Мушынскі, “уласная зямля, на якой зможа вольна жыць і працаваць хлебароб, і яго ўласная хата пад пяром Коласа-мастака вырастаюць ў сапраўдны сімвал Бацькаўшчыны. А шлях героя, яго цяжкасці ў пошуках зямлі, пабудовы хаты – і ёсць вобразнае ўвасабленне трагічнага лёсу беларускага народа ў імкненні да свабоды і незалежнасці [3, с. 20]. Сама назва паэмы напоўнена глыбокім падтэкстам. Міхал імкнецца набыць новую зямлю, бо старая ў яго ўжо была:

“У нас ужо ёсць сёе-тое:
Ну, пляц, зямлі на чвэрць надзела...” [2, с. 25]

А “марыць ён пра тое, каб пабудаваць свой дом на новай зямлі, выпакутаванай, здабытай сваімі намаганнямі, зямлі, дзе ён будзе, нарэшце, вольны, незалежны. Вёска ж, адкуль Міхал пайшоў у пошуках лепшай долі, магчымасці для незалежнага жыцця не давала. Бо там панавалі ўраўняльнасць, патрыярхальна-кансерватыўныя ўяўленні” [3, с. 21].

Якуб Колас у сваім творы гаворыць не проста пра зямлю, пра якую марыў Міхал і якую збіраўся нават купіць. “Новая зямля” ў разуменні пісьменніка – гэта новае жыццё, дзе будуць паважаць чалавека-працаўніка. Паэма з першых і да апошніх радкоў уяўляе сабой непераўзыходны ў нашай літаратуры гімн працы, у першую чаргу – працы хлебароба на зямлі.

Паэтызуючы працоўнага беларуса, Якуб Колас з найвялікшай дэталёвасцю малюе “каляндар” яго працоўнага жыцця, “труды і дні” беларускага селяніна. Нам дакладна вядома, як і чым жыве сям’я Міхала вясной, летам, восенню, зімой, у святы і ў будні. У “Новай зямлі” Колас выдатна перадаў аптымізм народа, яго здатнасць быць моцным перад любой бядой.

У творы кожны радок прасякнуты адною думкай: зямля павінна належаць толькі таму, хто на ёй працуе. І тады яна забяспечыць селяніну поўную волю, незалежнасць, дабрабыт, права на павагу. Толькі права ўласнасці на зямлю давала Міхалу надзею на вызваленне “з няволі цяжкай, з паланення”:

Зямля, зямля,
Свой пэўны кут, свая ралля:
То – наймацнейшая аснова
І жыцця першая ўмова.
Зямля не зменіць і не здрадзіць,
Зямля паможа і дарадзіць,
Зямля дасць волі, дасць і сілы,
Зямля паслужыць да магілы.
Зямля дзяцей тваіх не кіне
Зямля – аснова ўсёй айчыны. [2, с. 211]

Такім чынам, усім зместам паэмы Якуб Колас пераканальна даводзіць чытачу, што чалавек не можа быць ачаслівы, не можа жыць вольна, годна і багата, калі яго Бацькаўшчына панаволена.

Ніл Гілевіч у сваім романа “Родныя дзеці” на прыкладзе працавітай сялянскай сям’і Сцяпана Вячоркі праводзіць думку, што і ў наш складаны зменлівы час застаюцца ў пашане тыя каштоўнасці, якія пацверджаны вопытам пакаленняў: ласкоў да зямлі як усеагульнай маці жывога і нежывога і сумленна праца на ёй; роднасць людзей у сям’і, у айчыне, у свеце.

Пазбягаючы прамога павучання (яно адчуваецца ў некаторых адступленнях), паэт раскрывае гэтыя ідэі праз перыпетыі лёсу герояў, праз асвечаны народнай традыцыяй звычай ушанавання маці, праз канкрэтныя жыццёвыя сітуацыі і “філасофскія” гутаркі – у прыватнасці змястоўны дыялог паміж гасцямі перад пачаткам юбілейнага застолля ў гонар маці: іх трывожаць педагагічныя праблемы, зніжэнне ўзроўню маральнай культуры грамадства і наступ мяшчанства, разбуральная дзейнасць асобных меліяратараў.

Паэт з трывогай гаворыць, што многія людзі адцураліся ад народных традыцый, іх не хвалюе лёс роднай зямлі, яны абыхавыя да магіл продкаў.

Менавіта таму, Ніл Гілевіч з усёй палым’янасцю публіцыстычнага слова ўслаўляе пачуццё любові да беларускага краю, сцвярджае духоўную еднасць з роднай зямлёй, бацькоўскай хатай:

Мы – дзеці тройчы ў вечным крузе.
Мы – дзеці роднае сям’і
І дзеці Маці-Беларусі,

І дзеці Матухны-зямлі.

Трайны ён, круг, ды недзялімы... [1, с. 145]

Як і ў паэме Якуба Коласа, адной з цэнтральных праблем рамана Ніла Гілевіча з'яўляюцца адносіны да зямлі, якая заўсёды была для чалавека і карміцелькай, і духоўнай крыніцай. Але з-за няўмелага гаспадарання яна пачынае ператварацца ў тарфяны пыл, у “бесплодны, мёртвы мінерал”:

Зямля ляціць ў небе пылам,

Ляціць, імчыцца ўдалячынь,

Дзесь ападзе за небасхілам –

І не вярнуць яе нічым! [1, с. 98]

Родны кут Сцяпана Вячоркі “стаў родны і гладкі – нібы стол”. Для выратавання зямлі, сцвярджае паэт, перш за ўсё патрэбен “разумны, рупны гаспадар”, якіх шмат знішчылі, раскулачылі ў час “вялікага пералому” такія кіраўнікі-прыстасаванцы як бацька Мікіты Рэпы. Ды і сам Мікіта – сапраўднае ўвасабленне тутэйшасці, у яго адсутнічае адчуванне сваёй нацыянальнай прыналежнасці. Ніл Гілевіч дасцігна высмейвае беларуска-рускую трасянку, на якой размаўляе Мікіта Зміцеравіч. Паэт падкрэслівае яго духоўную змізарнеласць і амбіцыйнасць у супастаўленні з жыццёва мудрымі, сапраўднымі, сумленнымі людзьмі – Сцяпанавым дзядзькам, братам Тамашом і Вінцусём.

Як і Якуб Колас, Ніл Гілевіч імчыцца выявіць сутнасць беларускай душы, сам дух беларускасці, лад і стыль беларускага жыцця, паказвае побыт беларусаў, паэтызуе беларускую прыроду, раскрывае вытокі і трагічны сэнс кахання.

Літаратура

1. Гілевіч, Н. Родныя дзеці: Раман у вершах / Н. Гілевіч. – Мінск, 1995.
2. Колас, Я. Новая зямля. Сымон-музыка: Паэмы / Я. Колас. – Мінск, 1998.
3. Мушынскі, М. “Яна – асноўная паэма ва ўсёй маёй паэтычнай творчасці”: “Новая зямля” Я. Коласа // Роднае слова. – 2001. – №1. – С. 16 – 22.